

گزارش کارگاه روش‌های خوانش عکس در مطالعات فرهنگی و هنر دکتر افسانه کامران

دومین نشست تخصصی انجمن مطالعات فرهنگی و ارتباطات شعبه اصفهان در همکاری با گروه علوم اجتماعی و جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، تحت عنوان "کارگاه روش‌های خوانش عکس در مطالعات فرهنگی و هنر" با تدریس و سخنرانی دکتر افسانه کامران، روز سه‌شنبه ۱۸ آبان ۱۳۹۵ در تالار مهر عزیزان دانشگاه اصفهان برگزار شد. در این نشست ابتدا آرش حسن‌پور، دبیر انجمن، دقایقی را به تقدیر و تشکر از همکاری گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان، جهاد دانشگاهی، انجمن علمی جامعه‌شناسی و فعالان انجمن مطالعات فرهنگی و ارتباطات در راستای هماهنگی نشست حاضر پرداخت. سپس دکتر کامران، ضمن ارائه‌ی سرفصل‌های کلی نشست، خاطرنشان کردند که امروزه تحلیل تصاویر برای همه افراد، فارغ از رشته‌ی تحصیلی و کارشان، جای تأمل است. همان‌گونه که آسابرگر می‌گوید: ما از جهانی که پیش‌ازین کلام محور بوده، به جهانی تصویر محور ورود کرده‌ایم. یا دبور در جامعه‌ی نمایش می‌گوید: پیش‌ازین در سرمایه‌داری، تغییر مشخصی از بودن به داشتن صورت می‌گرفت، اما الآن در جامعه‌ی نمایش این تغییر از داشتن به نمایش داده شدن صورت گرفته؛ بنابراین تمایزها باید نشان داده شود تا پذیرفته شود. ایشان در ادامه افزودند: در پاسخ به این پرسش که چرا تصویر؟ باید گفت که به تعبیر پُستمن مشخص‌ترین راه برای درک هر فرهنگ، مطالعه‌ی ابزار مکالمه‌ی آن است و همه‌ی ما پذیرفته‌ایم که امروزه یکی از مؤثرترین ابزارهای مکالمه‌ی ما تصویر است. همه‌ی تصاویر، از تصاویر مذهبی و پوستره‌های سیاسی گرفته تا تصاویر مربوط به مهمانی‌هایی که در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته می‌شود، اطلاعاتی از فرهنگ و بافت جامعه‌ی ایرانی به ما می‌دهد. در روش تحلیل گفتمان و نشانه‌شناسی این پیش‌فرض وجود دارد که تصویر یک متن و قابل خواندن است؛ اما این امر به‌هیچ‌وجه کار ساده‌ای نیست. در این مسیر چالش‌هایی وجود دارد از جمله آنکه سرشت زبانی تصویر همواره مشکوک است که البته کپشن‌ها تا حدودی می‌توانند خوانش‌های یک تصویر را محدود کنند.

دکتر کامران در بیان خلاصه‌ای از مبانی تحلیل گفتمان به این نکته اشاره کردند که گفتمان هم مانند مفاهیمی مثل جامعه و فرهنگ و... قابل تعریف نیست. در تحلیل گفتمان در واقع مجموعه‌ی شرایط اجتماعی، زمینه‌ی وقوع متن، ارتباطات غیرکلامی و رابطه‌ی ساختار و واژه‌ها را در یک نگاه کلی بررسی می‌کنیم و به سطح خرد اکتفا نمی‌کنیم. در تحلیل گفتمان مفروضاتی وجود دارد، از جمله اینکه افراد مختلف به شیوه‌های مختلف به متن نگاه می‌کنند و دیگر اینکه گفتمان سطوح و ابعاد متعدد دارد. تحلیل گفتمان انتقادی که از آراء میشل فوکو گرفته شده می‌گوید که نباید همه‌چیز را شفاف دید و ایدئولوژی حاکم بر محتوا را نباید نادیده گرفت. از جمله مدل‌های تحلیل گفتمان می‌توان به مدل فرکلاف اشاره کرد که یک مدل سه‌بعدی را نشان می‌دهد و در سه سطح گفتمان به‌مثابه متن، گفتمان به‌مثابه تعامل بین فرایند تولید و تفسیر متن و گفتمان به‌مثابه زمینه‌ی اجتماعی فرهنگی، قابل بررسی است. ایشان سپس ضمن پخش یک فیلم کوتاه، به تحلیل گفتمان آن در سه سطح فرکلاف پرداخته‌اند. در ادامه، دکتر کامران در خصوص کاربرد مدل فرکلاف برای تصویر و عکس افزودند: با توجه به اینکه عکس قابل تجزیه به سطوح نیست، می‌توان برای تحلیل آن از دستور زبان بصری و نشانه‌شناسی اجتماعی استفاده کرد. ایشان در پایان خاطرنشان کردند که فرهنگ بصری و دیداری ایران پتانسیل‌های زیادی برای تحلیل دارد که فقط کارهای بسته‌وگریخته‌ای در این حوزه انجام گرفته که جا دارد جدی‌تر به این موضوع بپردازیم.